

TRUSTPROBLEMET.

Af Holger Koed.

Det gaar ofte saaledes, at den Udvikling, det er vanskeligst for os at skaffe os Overblik over, er den, der foregaar for vore Øjne. Begivenhedernes Mængde gør det vanskelig at sondre væsentligt fra uvæsentligt; først naar en rum Tid er forløbet, udskiller Historien det væsentlige, det der fører videre frem, og vi kan da optrække Udviklingens Hovedlinier for den forbigangne Periode. Vi lever i en Overgangstid, hvor et gammelt økonomisk System vandrer mod Graven, og et nyt vokser op. Paa stadig flere Omraader træder det frem, at Kræfternes frie Spil er vejet for økonomisk Planmæssighed; Konkurrencekampen med dens Spild af produktiv Kraft viger for Samarbejde, Orden og rationel Beregning; væsentlige Omraader af Behovstilfredsstillelsen røgtes gennem store offentlige Forsyningsvirksomheder, andre og lige saa betydningsfulde Dele af Forsyningen beherskes af private Enkeltvirksomheder eller Samvirksomheder.

Indenfor Industrien er Sikkerhed for Afsætningen en Betingelse for den uforstyrrede Masseproduktion af Varer, der gennem fuld Kapacitetsudnyttelse medfører lavere Omkostninger pr. Enhed. Med den betydelige Mængde af Realkapital, der udkræves til et Anlæg for Masseproduktion, bliver den Kapitalinvestering, der i Konkurrencen viser sig fejlslagen, saaledes at Anlægget efter en Tid atter maa gaa ud af Drift, et betydeligt samfundsmæssigt Tab, idet Muligheden for Omplacering af Kapital investeret i Industri synes at blive stedse ringere.

Medens Fortidens industrielle Produktionsform kan karakteriseres ved, at hver enkelt Producent stræbte mod at frembringe saa mange og saa billige Varer som muligt i Forventning om at faa dem afsat til lønnende Pris og — samtidig med andre — udvidede sit Anlæg, naar dette slog til, men maatte lade Anlægget staa delvis ubeskæftiget, naar Varerne ikke fandt løn-

nende Afsætning, og saaledes løb en betydelig Risiko for Tab saavel paa sin faste som sin bevægelige Kapital, gaar Udviklingen nu i Retning af en rationel Tilrettelæggelse af en kontinuerlig industriel Produktion gennem Beherskelse af Udbudet. Forsøg paa at skrue Udviklingen tilbage til den fri Konkurrences Vilkaar gennem en Lovgivning, der tilsigter at genoplive den Konkurrence, der var den lille Bedrifts Spore til teknisk og økonomisk Udvikling, vil ikke blot være forgæves, men ogsaa i Modstrid med den Produktionsform, der generelt set synes at give Samfundet de laveste Omkostninger pr. Vareenhed og dermed Muligheden for den billigste Pris.

Kartellet, hvorved forstaas et paa Aftaler hvilende Samarbejde mellem selvstændige Bedrifter, tilsigtende monopolistisk Indflydelse paa Markedet, er en Organisationsform, der særlig er kommet til Udvikling i Tyskland, men som ogsaa har fundet rig Anvendelse i andre Lande. Muligheden for Dannelse af Karteller er i særlig Grad til Stede for Varer, der er af en vis Ensartethed, altsaa sædvanlig Varer, der er Genstand for Masseproduktion, og hvor forholdsvis faa Storbedrifter konkurrerer indbyrdes; vanskeligere er Karteldannelse for Varer, overfor hvilke saakaldet personlig Smag gør sig stærkt gældende, eller som fremstilles af Smaabedrifter, eller endelig som er Genstand for vekslende Moder. Særlig fremmende for Karteldannelsen er Toldbeskyttelse og høje Transportomkostninger. Gode Muligheder for Karteldannelse frembyder ogsaa ensartede Tjenesteydelser. Jordbunden for Karteldannelsen er ofte beredt gennem en Periode af hensynsløs Konkurrence, hvorunder hver af Konkurrenterne gennem Underbud af forskellig Art søger at slaa de øvrige ud og sikre sine Mærker Markedets Tillid og dermed Basis for en stabil Afsætning i Fremtiden. Naar de mest udholdende Konkurrenter hver for sig øjner Enden paa deres Ressourcer uden at kende, hvormeget de øvrige har i Behold af deres, træder de i Forbindelse med hinanden for, som det i Reglen hedder i Avismeddelelserne, at „tilvejebringe ordnede Forhold i Branchen“. Ogsaa Perioder med stærkt Prisfald er gunstige for Karteldannelsen, idet Konkurrenterne kun i Fællesskab kan holde igen overfor et voldsomt Prisfald. Denne Opfattelse af Kartellerne som „Kinder der Not“ var særlig fremherskende før Verdenskrigen. Under Reguleringen af Vareforsyningen og Krigsproduktionen i Krigstiden kunde det Offentlige ikke træde i Forbindelse med hver enkelt Erhvervsdrivende, men maatte tilrettelægge de enkelte Branchers Forhold gennem Forhandling med disses faglige Foreninger. Der skabtes her-

igennem — trods de obligate Forbandelser over „Tvangsstyret“ — en Forstaaelse indenfor Erhvervslivet af Branchens fælles Interesser, der banede Vejen for senere Forhandlinger om disse, naar Forholdene gjorde Forhandlinger ønskelige. Vi ser da Kartelleringer ske — ikke blot naar Nøden driver dertil, — men ogsaa naar hurtig Udnyttelse af en Højkonjunktur kræver Fællesoptræden, idet den enkelte tøver med at forhøje sine Priser af Frygt for, at de øvrige ved ikke at følge med skal gøre Indhug i hans Omsætning.

Set fra et almindeligt økonomisk Synspunkt er Kartellet en lidet ønskelig Organisationsform. Ganske vist kan den rationalisere Transporten og Handelen, udjævne Konjunktursvingninger og standardisere Varetyper, men for at faa tilstrækkelig mange Deltagere med og derefter holde sammen paa dem maa Kartellet føre sin Prispolitik efter den Deltager, der arbejder med de højeste Omkostninger; Prisen maa dække disse Omkostninger og derudover give en Avance til den daarligst arbejdende Virksomhed, medens de øvrige inkasserer en Differentialrente. Deltagerne bevarer deres Selvstændighed som Producenter, og de mindre nøjeregnende af dem vil søge ad skjulte Veje (hemmelige Rabatter til Handelen, favorable Kreditbetingelser, Gaver, Bestikkelser o. s. v.) at presse deres Afsætning op over det eventuelt tilmaalte Kontingent. Det bliver Sædvane at omgaa Kartelaftalen, den tilsidesættes efterhaanden aabenlyst, og Konkurrencen bryder atter ud, indtil maaske Fornuften atter sejrer, og en rask Mand tager Initiativet til en ny Forhandling om at „tilvejebringe ordnede Forhold indenfor Branchen“; eller Konkurrencen fortsættes, indtil den stærkeste bliver Eneherre. Oftere sker det dog, at den kapitalkraftigste eller bedst arbejdende Virksomhed indenfor Kartellet efterhaanden køber de øvrige ud, enten ved at afkøbe dem deres Kvantum eller opkøbe deres Aktiekapital.

Der er da ogsaa mangfoldige Eksempler paa, at Kartellet har været et Stadium paa Vejen til Trusten.

Medens Kartelformen særlig er bragt i Anvendelse i Stater, hvis Lovgivning ikke stiller sig hindrende i Vejen for denne paa Aftaler baserede Organisationsform, som i Nutiden maa siges særlig at have sit Hjemsted i Tyskland, er Trusten den herskende Form for økonomisk Koncentration i de angelsaksiske Lande. Efter den engelske og amerikanske common law, d. v. s. Domspraksis paa Omraader, der ikke reguleres af skrevne Love, er Aftaler, der virker „in restraint of trade“ ulovlige. Med Udgangspunkt i det gamle „trust“-Institut, hvorved forstaas, at

Bestyrelsen af en Formue overdrages til Tillidsmænd — en Slags Formyndere — „trustees“, fandt en Sagfører paa at skille den økonomiske Magt fra Aktiebesiddelsen, der erstattedes med Trust-certificater, og overdrage den til trustees; der dan- nedes den saakaldte „voting trust“. Herfra gled Betegnelsen Trust over til at omfatte Udøvelse af økonomisk Magt over en Flerhed af tidligere selvstændige Foretagender.

I Modsætning til Kartellet, hvis Deltagere knyttes sammen ved Aftaler, men bevarer deres økonomiske Selvstændighed, er det Trustens Kendetegn, at Enkeltvirksomhedernes Selv- stændighed enten er en blot juridisk Fiktion eller er helt bort- faldet som ved Fusionen. Økonomisk set er Trusten en Enhed. I organisatorisk Henseende er Trusten da langt mere effektiv end Kartellet; den har Magten til at gennemføre en tilbunds- gaaende Rationalisering af Industrien. De daarligt arbejdende Virksomheder, som Kartellet maa lade leve, vil Trusten ned- lægge og koncentrere Produktionen paa de teknisk bedst ud- rustede Bedrifter. Det klassiske Eksempel herpaa er den en- gelske Whisky-Trust, der nedlagde 68 af de 80 Fabrikker og koncentrerede Produktionen paa de tilbageværende 12 Anlæg. Hermed naaes den bedst mulige Kapacitetsudnyttelse og der- med de laveste Omkostninger pr. Enhed.

Trusten virker ikke blot rationaliserende overfor Varefrem- stillingen. Ogsaa overfor Varefordelingen kan den — ligesom Kartellet — gøre nyttig Gerning ved at udskyde overflødige Mellemlid og ved at bringe Varen frem i standardiseret Form, saaledes at Varen uden yderligere Besvær i Henseende til Ud- vejning, Indpakning, Prisudregning o. lign. kan udleveres fra Detailhandleren til Forbrugeren. Detailhandelens Funktion bliver da væsentligst den at holde Lager i Forbrugernes Nærhed. Forsaavidt Trusten gennem sin Prisregulering indenfor Han- delen holder Handelsavancen nede, bidrager den til at ind- skrænke Antallet af Detailhandlere. Saa længe kun en Del af Priserne i Detailhandelen er trustregulerede, vil det dog sand- synligvis bevirke, at Detailhandlerne sætter Avancerne paa de „frie“ Varer op til Udligning af den lavere Avance paa Trust- varerne.

Kan Karteller og Truster saaledes paaviseligt medføre gavn- lige Virkninger for Samfundet, maa det dog stærkt fremhæves, at de ikke dannes ud fra almene Hensyn, men for at forøge de paagældende Erhvervsdrivendes Profit. Kartel og Trust vil

i Regelen stræbe mod Eneherredømmet. Virkningen af Koncentrationen er en Begrænsning af Konkurrencen, og i det virkelige Liv finder vi alle mulige Overgangstrin fra ubunden Konkurrence til fuldstændigt Monopol. Karteller og Truster øver en mere eller mindre stærk Indflydelse paa Prisdannelsen og er derigennem i Stand til at skaffe sig en Monopolgevinst ved at holde en højere Pris end den, der giver Dækning for Omkostningerne taget i videste Betydning. Monopolforetagendet vil stræbe efter at sætte Prisen saaledes, at den størst mulige Nettogevinst opnaaes. Prisens Højde vil da afhænge af, hvorledes Efterspørgselen (Salgskvantum) og Omkostningerne pr. Enhed reagerer overfor en Ændring af Prisen, og vil blive søgt fastsat saaledes, at saavel en Prisforhøjelse som en Prisnedsættelse, under Hensyn til disse Faktorer giver formindsket Nettogevinst. Om denne Monopolpris bliver højere eller lavere end den Pris, den frie Konkurrence vilde resultere i, er det, saavidt jeg kan se, vanskeligt teoretisk at danne sig nogen begrundet Mening om, idet selve Monopolforetagendets Dannelse kan bevirke en Ændring i de bestemmende Faktorer; f. Eks. kan Bortfaldet af Konkurrencens Reklame- og Agentomkostninger og Ekstrarabatter til Handelen træde ind som en ny Faktor, eller mulig ligger den optimale Bedriftsstørrelse saa højt, at den ikke lader sig forene med Konkurrence. Det er klart, at jo mere uelastisk Efterspørgselen er overfor Prisændringer, desto lettere lader Monopolet sig udnytte. Monopolet er derfor mest effektivt som Indtægtskilde, naar det omfatter Varer, der indgaar i det nødvendige eller dog sædvanemæssigt fastslaaede Forbrug for store Befolkningsklasser. Det maa herved tillige erindres, at en mindre Førringelse af en Forbrugsvares Kvalitet ofte kan ske umærkeligt for Forbrugerne og saaledes kan give øget Indtægt uden at paavirke Efterspørgselen.

Den offentlige Menings Indvending ved Dannelsen af en økonomisk Sammenslutning er sædvanlig den, at Sammenslutningen forhøjer Priserne. Iagttagelsen er forsaavidt rigtig, som Sammenslutningen ofte sker efter en haard Priskamp, og Priserne derefter forhøjes fra tabgivende til avancegivende. Her vil Sammenslutningen være tilbøjelig til at sætte Prisen ret højt, dels for at være paa den sikre Side, dels for derved at indvinde, hvad før er tabt. Rimeligvis vil Sammenslutningen her være tilbøjelig til at sætte Prisen højere end den rigtig beregnede Monopolpris, thi det maa ikke glemmes, at denne er en teoretisk Konstruktion, der forudsætter fuld Viden om Efterspørg-

selens Elasticitet og Omkostningernes Variation efter produceret Kvantum paa de givne Anlæg. En retfærdig Bedømmelse af Sammenslutningens prismæssige Virkninger maa ske paa længere Sigt, naar dens rationaliserende Virksomhed har faaet Tid til at gøre sig gældende. Her vil Offentligheden imidlertid være uden tilstrækkelige Holdepunkter for, om Sammenslutningens omkostningsnedsættende Virkning giver sig fornødent Udslag i Priserne, idet de eventuelt offentliggjorte Regnskaber kun i meget grelle Tilfælde vil give interesserede et Udgangspunkt for en vis summarisk Kritik. Kravet om, at disse Besparelser straks og fuldt ud skal komme Forbrugerne til Gode, vil imidlertid være uhensigtsmæssigt, thi derved borttages det økonomiske Incitament til Rationaliseringen. En Trustregulering maa derfor finde det Maal af Belønning for Besparelser, der er tilstrækkeligt til at holde Trustens Arbejde for Rationalisering levende.

Den Overkapitalisering, der saa ofte finder Sted ved Sammenslutningers Dannelse, vil forøvrigt i mange Tilfælde gøre Gennemførelsen af tekniske og organisatoriske Forbedringer til en tvingende Nødvendighed, hvis Vandet skal presses ud af de Aktier, der er udstedt uden tilsvarende Realkapital, udelukkende som Foruddiskontering af de øgede Fortjenestemuligheder, Trusten vil frembyde, Aktier, der tilmed ofte for at animere Successen, er drevet op i en høj Børskurs, ud fra hvilken Kravet om Forrentning stilles.

Der findes Truster, hvis Kapitalstyrke og Bedriftsstørrelse er saa mægtig, at Forsøg paa Konkurrence paa Forhaand er dødsdømte; men i Industriegrene, hvor der kun udkræves en forholdsvis beskedne Anlægsstørrelse, vil en alt for høj Prisansættelse fra Monopolvirksomhedens Side fremkalde Konkurrenter, der med Udsigt til Held kan tage Konkurrencen op. Et tydeligt Eksempel herpaa havde vi i Danmark, da den overkapitaliserede ballinske Skotøjstrust i Stedet for at rationalisere Produktionen og Handelen søgte Forrentning af de paa Børsen oppustede Aktier ved en urimelig høj Prisansættelse. United Shoe Machinery Co., der har Verdensmonopol paa Skotøjsmaskiner, sælger ikke disse, men leier dem ud, saaledes at Anlægget af en Virksomhed er overkommeligt. I Ly af Trustens høje Avancer groede Konkurrenterne frem. Ballin tabte Terræn i Omsætningen, og Trustens Anlæg kunde ikke som ventet udnytte deres Kapacitet. Ballin-Trustens Historie, saaledes som den kan læses i Landmandsbank-Kommissionens Beretning, er

et Eksempel paa, hvorledes en Sammenslutning ikke skal gennemføres.

Det maa dog ikke glemmes, at Forsøgene paa Konkurrence overfor en kraftig Trust ofte vil være motiverede med Forventninger om at blive købt ud til god Pris. For Trusten vil det være et Omkostningsspørgsmaal, om en opdukkende Konkurrent skal købes eller konkurreres ud.

En betydningsfuld Indvending mod Monopolvirksomheden er dens Tendens til efterhaanden at føre til Stagnation. Med den sikrede Afsætning og Monopolgevinst bliver Tilbøjeligheden til at underkaste sig Besværet ved Driftsomlægninger svagere. Det gaar jo godt som det gaar; Aktionærerne er tilfredse. Selv om det økonomiske Motiv er til Stede, idet Driftsbesparelser forøger Monopolgevinsten, vil det have vanskeligere ved at give sig Udslag, naar Konkurrencens Pisk er stillet til Side. En Fare truer ogsaa fra Trustens Tendens til at lade det rent administrative Apparat og dets Aflønning vokse udover rimelige Grænser, Bureaukratismen vokser frem, og Monopolgevinsten afsætter sig delvis i overflødige overhead costs eller upaakrævede Udgifter, støttet af Ledelsens Ønske om at camouflere Udnyttelsen af Monopolstillingen. Mod disse Tendenser maa en konstruktiv Trustpolitik fra det offentliges Side sætte ind.

De store økonomiske Sammenslutningers Historie beretter om mangfoldige Misbrug og Slyngelstreger, hvis Afsløring — navnlig i ældre Tid — bidrog til at præge den offentlige Menings Indstilling overfor Trusterne, særlig i U. S. A. Allerede den cut-throat competition, som i Trusterne Barndomstid hyppigere end nu gik forud for deres Dannelse og som senere er anvendt overfor opdukkende Konkurrenter, er stridende mod elementære Moralregler.

Anvendelsen af Holding-Compagniet giver rig Lejlighed til Børsmanipulationer i stor Stil, hvorved de faa indviede Ledere kan bedrage det pengeanbringende eller spekulerende Publikum.

En Række Konkurrencemetoder, eller snarere Metoder til at afværge Konkurrence, strider mod den offentlige Menings Begreb om hæderlig Forretningsførelse, disse Metoder falder ind under Betegnelsen „unfair competition“. De vigtigste af de „unfair“ Midler, der særlig anvendes af de økonomiske Sammenslutninger, er:

Forskels-Priser, pricediscrimination, bestaaende i, at Trusten holder forskellige Priser i forskellige Markeder eller over-

for forskellige Kunder, en Form der navnlig i tidligere Tid var anvendt, hvor det gjaldt om at ødelægge Konkurrenter, men som ogsaa kendes i Nutiden.

Eksklusivaftaler, hvorved Trusten binder sine Kunder til udelukkende at føre Trustens Varer, idet den nægter at sælge til Firmaer, der tillige fører andre Varer.

Full line forcing, d. v. s. at Levering af Monopolvarer betinges af samtidig Aftagning af ikke monopoliserede Varer (særlig Tilbehør o. lign.).

Langvarige Kontrakter, hvorved Trusten binder sine Kunder til fortsat Aftagning i et langt Aaremaal. For at anmere Kunderne til at indgaa disse langvarige Kontrakter kombineres de ofte med en særlig høj Rabat.

Boykotting, der kan foregaa i mange Former; den mest effektive bestaar i at afskære Konkurrenterne fra at faa Raa-varer, Maskiner, Transportmidler eller andre Ting, der er nødvendige for vedkommende Produktion.

I de halvhundrede Aar, der forløb mellem de store økonomiske Sammenslutningers første Barndom og Verdenskrigen, var den offentlige Mening overvejende ugunstig overfor Trusten og Kartellet. Grunden hertil var dels de grove Misbrug og uhæderlige Kampmidler, der efterhaanden blev afsløret, dels vel ogsaa, at man skuffedes over, at den frie Konkurrence saa hurtigt førte til sin egen Negation paa vigtige Omraader, saaledes at Liberalismens Idealbillede af en Række omtrent lige store — eller lige smaa — Virksomheder, der i gensidig Konkurrence tvang hinanden til at yde de bedste og billigste Varer, kun forbigaaende blev til Virkelighed. I Stedet for den forudsatte Ligevægtstilstand fik man paa de Omraader, hvor der udviklede sig Betingelser derfor, de store økonomiske Sammenslutninger i Kartellets eller Trustens Form, tenderende mod Monopolet.

Det er en kendt Sag, at amerikansk Retsvæsen, Presse og Politik, navnlig Toldpolitikken, allerede før Verdenskrigen domineredes af Trusterne, der gennem Bestikkelser og Begunstigelser forstod at sætte deres Interesser igennem. Særlig Enkeltstaternes lovgivende Forsamlinger, og derigennem det af disse valgte Senat, var lydøre for Trusterne's Krav. Sukkertrustens Præsident, Havemeyer, har forklaret, at Trusten støttede Valget af Republikanere i republikanske Stater og Demokrater i demokratiske Stater. Resultatet blev i begge Tilfælde, at lydige Red-

skaber blev valgt. Bag Rustningerne vil man spore særlig Staalindustriens Indflydelse. Paa den tyske Staalindustri Aarsmøde i 1911 udtalte en af Deltagerne: „Vi er Verdens Herrer. Fra nu af maa Regeringerne træde i Baggrunden. De kan ikke længere bestemme over Krig og Fred; thi vi har sluttet os sammen og holder vor Haand over Staal og Jern“.

Under Verdenskrigen, da Produktionen i stort Omfang maatte omlægges dels til Fyldestgørelse af de militære Formaal, dels til Selvforsyning med Varer, der tidligere kunde importeres, toges Trusternes organisatoriske Evner i stort Maal i Staternes Tjeneste, og nye Karteller og Truster skabtes, ofte under Statens Auspicier. Under Indtryk heraf vendte den offentlige Mening under og efter Krigen sig da fra den ensidige Fordømmelse af disse store økonomiske Sammenslutninger til en anerkende Holdning overfor disses utvivlsomme rationaliserende Virkninger.

Saa vel Krigsperioden som Omdannelsen til Fredsøkonomi bragte en vældig Forøgelse af Sammenslutningerne og deres Magt. De opløste internationale Karteller knyttedes paany over Landegrænserne og nye dannedes med voksende Hast. Dumpingpolitikken, der begrundes i, at det med Anlæg, der ikke fuldt udnyttes af den indenlandske Omsætning, kan betale sig at have en saakaldt Overskudsproduktion, der sælges i et udenlandsk Marked, blot Eksportprisen giver lidt mere end Dækning for de løbende Omkostninger, og Tilbagestrømning af Varerne kan afværges, synes efterhaanden at afløses af Overenskomster om Priser og om Deling af Markederne i de forskellige Lande mellem de vigtigste Producentgrupper.

Som de nationale Karteller fødes de internationale Karteller i Regelen i Dølgemaal, men senere giver deres Virksomhed ofte Anledning til offentlig Omtale. En svensk Forfatter¹⁾ giver i indeværende Aar følgende Liste over internationale Karteller, en Liste, der langt fra gør Krav paa Fuldstændighed:

Produktionen af Rujern, Støbestaal, Staalrør, Jernbaneskinner, Skruer, Ferro-Mangan, Kiseljern, Zink, Kobber, Bly, Aluminium, Nikkel, Emaljevarer, Turbiner, visse Landbrugsmaskiner, Korsetfjedre, Paraplystivere, Cement, Svovl, Kali, Superfosfat, Diamanter, Mineralolier, en Mængde Kemikalier, saasom Klorkalcium, Karbid etc., Lim, Anilinfarver, Krudt, Dynamit, Kunstsilke, Jute-

¹⁾ Torsten Odhe: Det moderna trust- och kartellväsendet. Om de internationale Kartellers Virksomhed kan endvidere henvises til K. Enevold Sørensen: Nyprotektionismens økonomiske Baggrund, Nat. Tidsskr. 1927.

varer, Hør, Slipsstoffer, Flasker, Spejlglas, Vinduesglas, Porcelainsisolatorer, Trykknapper, visse Arter Papir, bl. a. Cigaretpapir, Papirmasse, fotografiske Artikler, Prospektkort, Sytraad, Naale, drejet Træ, Automobilringe, visse andre Gummivarer, Tændstikker, Glødelamper, Radio- og Røntgenmateriel, Linoleum, Voksmannequiner, frosset Kød, Margarine, visse Forædlingsindustrier, saasom Silkefarverier, Kamgarnsspinderier etc.

Den europæiske Margarinetrust, kaldet „Margarine Unie“, dannedes i 1928 ved Sammenslutning mellem Jurgens og Van den Bergh. Den driver Oliefabrikker, Margarinefabrikker, Sæbefabrikker, Kolonialvareimport, Mælkehandel, Detailhandel m. v. og har foruden i Holland betydelige Interesser i England, hvor den har overtaget Tefirmaet Lipton og det store Firma Maypole, samt nylig har indledet Samarbejde med Kæmpefirmaet Lever Brothers. Endvidere har den Interesser i Tyskland, hvor den skal beherske 75 pCt. af Margarineproduktionen, Sverige, Norge, Belgien, Frankrig, Czekoslovakiet, Østrig, Ungarn og Jugoslavien samt hollandsk Indien. Ogsaa i Danmark har Margarinetrusten jo gjort betydelige Fremstød. Hovedfirmaet Margarine Unie har udvidet sin Aktiekapital fra 90 til 350 Mill. Gylden i den Hensigt at skaffe sig Kontrol over den overvejende Del af den europæiske Margarineindustri gennem alle Produktionens Stadier. Efter Sammenslutningen med den czechoslovakiske Schichtkoncern menes dette Maal nu at være naaet, for saavidt angaar selve Margarineproduktionen i Europa, hvoraf Trusten nu menes at beherske de 75 pCt. Dette er nu kun et enkelt Eksempel paa, hvilke vældige Kræfter, der beherskes af de internationale Sammenslutninger.

Dag efter Dag melder Pressen om Dannelsen af nye nationale eller internationale Truster og Karteller. Er det til at undres over, at tænkende Avislæsere — og saadanne eksisterer virkelig endnu — spørger sig selv: Hvor skal dette ende? Det var ikke blot med Beundring, vi læste om Ivar Kreugers Forhandlinger med Tyskland om Ydelse af Statslaan paa Basis af et Tændstikmonopol, Forhandlinger, der førtes som mellem ligestillede Magter — i vor Beundring var blandet et Islæt af Angst. Denne Kombination er i Sandhed farlig, og det er ikke første Gang, den er benyttet. Er ikke disse Jætteforetagender en Trusel mod vort demokratiske Styre, hvis Magt blegner overfor Trusternes? Er ikke de største Farer ved Trustvæsenet at søge, ikke paa det økonomiske men paa det politiske Omraade? Og vil det politiske Trustproblem blive erkendt, førend det er for silde? En dansk Politiker, Dr. Fraenckel, sidestiller

den Udvikling, vi nu er inde i, med Gennemførelsen af Koncentrationen af Jordbesiddelsen i Middelalderens feudale Samfund: „Vi staar med de koncentrerede Bedrifter midt i den tilsvarende Udvikling paa Grundlag af Industriens, Transportmidlernes, Handelens og Pengevæsenets Koncentration, alt en Koncentration, som omlægger Samfundets Struktur og tømmer Statsforfatningerne og deres Institutioner for deres Indhold, fordi dette er formet over en helt andet Samfundsstruktur, en helt anden Fordeling af Magten i Samfundet end den, der koncentrerer gennem Nutidens koncentrerede Bedrift“¹⁾.

Hvilke Kræfter findes der nu indenfor det økonomiske Liv, der kan modarbejde utilbørlig Udnyttelse af Monopolmagten? For det første maa det erindres, at ikke alle Omraader er gunstige for Monopoldannelse, men at en Del Varer, først og fremmest Landbrugsvarer, efter deres Art og Produktionsforhold vanskeligt kan gøres til Genstand for monopolistisk Prisdannelse, selvom Tendensen tydeligt gaar i Retning af Standardisering af Behovene. Dernæst kan, som før nævnt, en stærk Forcing af Prisansættelsen, i Brancher, hvor Forholdene tillader det, kalde Konkurrenterne frem. Den stærkeste Modvægt mod Monopolmisbrug kan dog utvivlsomt skabes gennem Organisering af Forbruget — ikke saaledes at forstaa, at Forbrugerkooperationen imod Monopolets produktionsindskrænkende Tendens skulde kunne sætte en Forbrugsindskrænkning eller Forbrugerstrejke, dette vil kun rent undtagelsesvis kunne gennemføres, — men saaledes, at Kooperationen paa Grundlag af sin sikrede Afsætning til Medlemmerne kan etablere sine egne Produktionsforetagender; i hvert Fald paa de Omraader, hvor Raavarer eller Teknik ikke er Genstand for Monopol. Dette er med Held forsøgt bl. a. indenfor Galoche-Industrien i Sverige, og i Danmark vil Fællesforeningens Margarinefabrik, der vistnok fremstiller $\frac{1}{7}$ af Landets samlede Margarineproduktion, antagelig kunne hindre den europæiske Margarinetrust i at udnytte de danske Forbrugere. Forbruger-Kooperationen er dog efter sin Natur ret langsom i Vendingen, dens demokratiske Styresæt fordrer Vedtagelse af et Forslag i store Medlemskredse, for at et saadant Foretagende kan iværksættes, ligesom Kapitalfremskaffelsen, da Kooperationen ikke lægger megen Vægt paa selv at opsamle Reserver, kan volde Vanskelighed. Koopera-

¹⁾ Tilskueren Aug. 1929.

tionens Produktionsvirksomhed vil dog — i hvert Fald i overskuelig Tid — sikkert føle sig bundet ved de Grænser, der naturligt sættes af dens Medlemmers mere direkte Behov. Dertil kommer, at Tilvæksten til Produktionsapparatet maaske i og for sig ikke er paakrævet — særlig hvis det drejer sig om Modarbejdelse af et monopolistisk virkende Kartel, der med de forhaandenværende Anlæg meget vel kunde besørge en forøget Produktion. Endelig synes Kooperationen at have en Tilbøjelighed til at spare paa Skillingen med Hensyn til Bekostningen ved at skaffe sig den bedst mulige tekniske og kommercielle Ledelse. Stærke Forbrugerorganisationer vil dog have Mulighed for, ogsaa uden at skride til Oprettelse af egne Fabriksvirksomheder, at tiltvinge sig lavere Priser end andre, dels fordi de repræsenterer en stor samlet Afsætning, dels fordi allerede Muligheden for deres Oprettelse af konkurrerende Foretagender kan virke som en potentiel Konkurrence.

Endelig kan anføres, at den offentlige Mening er en Magt, der ikke er uden Betydning i Prisspørgsmaal. Pressen vil dog som Regel savne Adgang til at skaffe sig tilstrækkelige Oplysninger om Prisdannelsen for den paagældende Vare til i givet Fald med fornøden Autoritet at kunne træde op mod de økonomiske Sammenslutningers Prisansættelser. Det synes karakteristisk for de Pressekampagner, der undertiden iværksættes mod Ringdannelser eller mod formodet stærk Monopoludnyttelse, at de savner Udholdenhed; efter nogen Tids Forløb standser de pludselig, og man hører senere ikke mere til Sagen. Den føromtalte tænkende Avislæser spørger sig selv, hvori det nu kan ligge.

Er Forholdet det, at Samfundet er i Færd med at ændre Struktur, saaledes at Kræfternes frie Spil i stigende Omfang sætter sig selv ud af Spillet — og alt synes at tyde derpaa — bliver Trustspørgsmaalet utvivlsomt et Anliggende, Staten maa tage op til Behandling og Løsning, saa vist som det er en fundamental Statsopgave at tilrettelægge de almindelige Vilkaar for et Lands Næringsliv. Er de Forudsætninger, ud fra hvilke Næringsfriheden er sat som Norm for Statens Forhold til det økonomiske Liv, væsentlig ændrede, maa ogsaa Staten ændre sin almindelige økonomiske Politik derefter.

De Midler, Staten kan bringe i Anvendelse overfor Karteller og Truster af monopolagtig Natur, maa i Hovedtrækkene blive følgende: 1) Genindførelse af den frie Konkurrence ved

tvangsmæssig Opløsning af S sammenslutningerne og Forbud mod Dannelse af nye. 2) Gennemførelse af fuld Offentlighed vedrørende S sammenslutningerne. 3) Ydelse af financierel Støtte til Oprettelse af konkurrerende private eller kooperative Virksomheder. 4) Lovgivning mod Misbrug ved S sammenslutningernes Dannelse eller overfor opdukkende Konkurrenter. 5) Nedsættelse af eventuel Toldbeskyttelse eller Gennemførelse af en Særbeskatning, der modarbejder ubillig Udnyttelse af Monopolstilling. 6) Statskontrol med de enkelte S sammenslutningers Finansiering, Virksomhed, Prisansættelser, Regnskaber o. lign. 7) Statens direkte Deltagelse i Monopolets Ledelse, eventuelt paa Basis af Aktieinteresse. 8) Det private Monopols fuldstændige Overgang til Statsmonopol.

Det første af disse Midler tilsigter som tidligere berørt principielt at føre Samfundet tilbage til et forlængst tilbagelagt Trin af den økonomiske Udvikling, eller snarere til det Idealbillede, man paa dette Trin havde dannet sig af Samfundets økonomiske Mekanisme. Hvad man end maatte mene om Maalet, burde imidlertid Erfaringerne — navnlig fra Trustlovgivningen i U. S. A. — forlængst have belært os tilstrækkeligt om dette Middels Utjenlighed. — At unddrage Kartelaftaler Domstolenes Beskyttelse nytter intet, hvis Deltagerne har tilstrækkelig økonomisk Interesse i at overholde dem.

Mener man, at Samfundet indeholder latente Kræfter, som kan modarbejde Misbrug fra stærke økonomiske S sammenslutningers Side, gælder det om at tilvejebringe fuld Viden om disses Eksistens og Virkemaade, saaledes at der skabes Klarhed over, hvor de modvirkende Kræfter kan sættes ind. Det er da ikke tilstrækkeligt, at den økonomiske Lovgivning for visse Arter af Erhvervsvirksomheder fastsætter Regler for offentlig Regnskabsaflæggelse o. lign., men der maa af sagkyndige, der er udrustede med fornøden Myndighed, foretages indgaaende Undersøgelser af de paagældende enkelte Erhvervs-grenes Forhold, og Resultaterne maa i fornødent Omfang publiceres. Det er sikkert paa dette Omraade, at Trustkontrollen i U. S. A. har gjort sin betydningsfuldeste Indsats. Den økonomiske Verdenskonference i Genève, der behandlede Spørgs-maalet om de internationale økonomiske S sammenslutninger, pegede paa Publicitetsprincippet som et virksomt Mittel til Bekæmpelse af Misbrug¹⁾. Gennemført i sin Konsekvens fører

¹⁾ Beretning til Rigsdagen om den internationale økonomiske Konference i Genève, Maj 1927, afgivet af Udenrigsministeren.

Princippet til Oprettelse af et offentligt Register over Erhvervsvirksomheder og Aftaler af konkurrenceindskrænkende Karakter, en Vej, der er betraadt ved den gældende norske Trustlov.

Viser det sig, at de modvirkende Kræfter har vanskeligt ved at sætte igennem overfor en overmægtig Trust- eller Karteldannelse, ligger det nær for Staten at yde financier Støtte til Dannelse af konkurrerende Foretagender eller i hvert Fald at give saadanne Præference ved Leverancer til det offentlige. Den direkte Statssubvention til privatøkonomisk ledede Foretagender er dog ikke uden Betænkeligheder, navnlig af principiell Art, og kan, forsaavidt angaar Foretagender, der tilsigter at bryde internationale Kartellers Herredømme over det indenlandske Marked, eventuelt føre til ubehagelige Modforholdsregler overfor en laansøgende Stat.

En Lovgivning mod Misbrug overfor Konkurrenter vil, naar den retfærdigt skal afveje Hensynet til de enkeltes Interesser mod de samfundsgavnige Sider ved økonomiske Sammenslutninger, let blive af et saa generelt og dermed intetsigende Indhold, at det i Virkeligheden bliver overladt til Domstolene uden reel Vejledning i Loven at skønne konkret over, om der foreligger rimelig eller urimelig Indskrænkning i den enkeltes Ret til fri Erhvervsudøvelse el. lign., et frit Skøn, som juridiske Domstole maa antages ofte at ville savne tilstrækkelig økonomisk Viden og Indsigt til at kunne udøve paa fuldt forsvarlig Vis. Gennem en saadan Lovgivning kan naturligvis visse grovere Forulempelser af andre Næringsdrivende eller Vildledninger af det kapitalanbringende Publikum rammes, men Problemet angribes ikke i dets Kerner; kun visse særlig forargelige Financierings- eller Konkurrencemetoder gøres uanvendelige.

Er Monopolstillingen tilvejebragt og opretholdt i Ly af en Toldmur, raader Staten i sin Toldpolitik over et effektivt Middel til at begrænse aabenbare Misbrug af Monopolstillingen. Dette Middel bliver dog uden Virkning overfor Monopolvirksomheder, der er blevet Medlemmer af internationale Karteller. Paa tilsvarende Vis kan Jernbanetarifpolitikken anvendes overfor Monopolvirksomheder, der bestaar som saadanne i Ly af høje Transportomkostninger. Endelig vil Staten gennem direkte Beskatning kunne dels inddrage en Del af Monopolgevinsten, dels interessere Monopolforetagender i lave Priser. Disse Virkninger vil kunne opnaas ved en Stykskat, der varierer proportionalt eller progressivt med Prisen¹⁾ eller ved en Afgift af

¹⁾ Se herom L. V. Birck: Læren om Grænseværdien pag. 254 ff.

Nettooverskudet, der efter en glidende Skala tillader Monopolet en større Avance ved lavere end ved højere Priser¹⁾).

En Ordning af denne Art vil imidlertid, hvis den skal gennemføres hensigtsmæssigt, kræve stadigt Indseende fra Statens Side med vedkommende Foretagenders hele Virksomhed og Forretningsførelse, for at fornøden Tilpasning af Satserne efter de varierende Omkostninger kan ske, og Kvalitetsforringelse ikke skal indsnige sig. En egentlig Statskontrol vil da være at foretrække, eventuelt med en Afgiftsordning som Bestanddel. Vanskeligheden for Staten vil her hovedsagelig ligge i at skaffe sig tilstrækkelig kyndige og selvstændige Organer til Gennemførelse af en effektiv Kontrol, idet den sædvanlige embedsmæssige Behandlingsmaade vil savne den Smidighed og Forstaaelse af forretningsmæssige Synspunkter, hvormed en nidkær Varetagelse af offentlige Interesser i saa Fald bør være kombineret. Med den Udvikling af Revisoruddannelsen, de senere Aar har bragt i en Række Lande, vil den eventuelt fornødne regnskabs-tekniske Bistand sikkert kunne tilvejebringes.

Principielt forskellig fra de tidligere nævnte Midler er Statsdrift af Monopolvirksomheder, enten saaledes, at Staten i større eller mindre Omfang deltager i Ledelsen af en Virksomhed, der opretholdes i privatøkonomisk Organisationsform, eller saaledes at Virksomheden overgaar til fuldt sikret og embedsmæssigt styret Statsmonopol. Om Statskontrol eller Statsdrift bør foretrækkes i det enkelte Tilfælde vil dog ligesaa fuldt være et Hensigtsmæssigheds- som et Principspørgsmaal, selv om det maa indrømmes, at det sidstnævnte Middel vil støde paa større Vanskeligheder af principiel end af praktisk Art; Skridtet fra privat Monopol til Statsmonopol er sikkert større for Tanken, end det er i Virkeligheden.

Det mest formaalstjenlige vil efter min Mening være ikke paa Forhaand at sværge til noget enkelt Middel, men alt efter det foreliggende Tilfældes Art og Betydning at bringe det efter Forholdene bedst egnede Middel til Anvendelse. Vanskeligst ligger Spørgsmaalet om Foranstaltninger til Kontrol med og eventuel Indgriben overfor de internationale Karteller, et Spørgsmaal, som Folkenes Forbund vel endnu savner Styrke til at tage op til Realitetsbehandling, endsige til Løsning.

¹⁾ Herom henvises til Alf. Ussings Afhandling om Prisreguleringen og Industrien i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1919, særlig pag. 193 ff., og til samme Forfatters i 1915 udkomne Skrift: Petroleumspriser og Petroleumsforbrug.

Det vilde føre for vidt her at forsøge en Gennemgang blot i Hovedtræk af den omfattende Trust- og Kartellovgivning, der, siden Trustproblemet for ca. 40 Aar siden rejstes som praktisk-politisk Problem i U. S. A., er vokset frem i en Række europæiske og oversøiske Lande. Et fælles Træk for denne Lovgivning maa siges at være, at dens Effektivitet i allerhøjeste Grad har været afhængig af den Aand, hvori Bestemmelserne er blevet administrerede i Praksis. Indenfor Trust- og Kartellovgivningen træder to Hovedsynspunkter tydeligt frem. Efter engelsk-amerikansk Ret er Kartelaftaler, der virker „in restraint of trade“, ulovlige, strafbare og civilretligt ugyldige og vil saaledes ikke kunne søges gennemtvunget ved Domstolenes Hjælp, hvorimod Aftaler mellem et Kartel og Trediemand, hvor ubillige og tyngende de end maatte være for denne, nyder Rettens fulde Beskyttelse. Tysk Lovgivning betragter derimod principielt Kartelaftalen som legitim og bindende for Deltagerne, saaledes at den kan gennemtvinges ved Domstolene; kun i visse Tilfælde, navnlig hvor væsentlige Forudsætninger, der forelaa ved Indtrædelsen, er bristede, og hvor det drejer sig om vedkommendes Eksistens, kan et Medlem udtræde af et Kartel uden lovligt Opsigelsesvarsel. Derimod er Kartellets Forhold til udenforstaaende og til Almenheden principielt Genstand for offentlig Regulering.

Den førstnævnte Stilling overfor de store økonomiske Sammenslutninger fra Lovgivningens Side, der maaske bedst kan karakteriseres som negativ, har i Praksis vist sig lidet virksom med Hensyn til at bringe den Udvikling, den dog ikke har formaaet at bremse, ind i samfundsgavnlig Baner. Den noget kaotiske Trustlovgivning i U. S. A. med den manglende Korrespondens mellem Enkeltstats- og Unionslovgivning har trods sin formelle Strenghed vist sig at være en velegnet Tumbleplads for de amerikanske Korporationssagførere, der stedse har formaaet at finde juridiske Udveje, naar det kneb. Hvad der er udrettet i U. S. A. til Bekæmpelse af Misbrug, maa tilskrives — ikke Lovgivningens prohibitive Bestemmelser — men den energiske Undersøgelles- og Oplysningsvirksomhed, der er udført af særlige Organer, først det i 1903 oprettede Bureau of Corporations og siden 1914 af Federal Trade Commission, samt for Transportvæsenets Omraade af Interstate Commerce Commission. I de seneste Aar er Federal Trade Commission kommet ind paa at forhandle med de saakaldte Trade Associations om Fastlæggelse af Regler for, hvad der indenfor de enkelte Brancher maa anses for fair eller unfair Forretnings-

metoder, og har — siden 1926 gennem en særlig dertil oprettet Afdeling — givet de af saadanne Forhandlinger eventuelt fremgaaede Regulativer Kommissionens Sanktion.

I England findes der ikke nogen speciel Lovgivning vedrørende Truster og Karteller, og efter Ophævelsen af Profiteering Act i 1921 haves der ingen Lovhjemmel til Fremskaffelse af Oplysninger om disses Virksomhed. Derimod har en Række af de engelske Kolonier, hvor Landbrugsinteresser er fremherskende, saaledes navnlig Canada, en ret vidtgaende Trustlovgivning.

I Tyskland har Trust- og Kartelproblemet været Genstand for indgaaende Behandling ikke blot fra Nationaløkonomiens, men ogsaa fra Lovgivningsmagts Side. Det offentliges Forhold til de økonomiske Sammenslutninger er i Tyskland tydeligt præget af en positiv Indstilling overfor disse, og Statsmagts Indgriben har principielt været af ordnende og konstruktiv Art. Dette Grundsyn fandt allerede Udtryk i den tidligere Lovgivning om enkelte Industriers Forhold (særlig Kali, Kul og Tændstikker) og er bærende i den omfattende almindelige „Kartellverordning“ af 1923¹⁾. Den direkte Anledning til Kartellverordnings Tilblivelse var, at de store økonomiske Sammenslutninger under Inflationsperioden ved deres Prisansættelser systematisk foruddiskonterede den ventede yderligere Stigning i Prisniveauet²⁾. Det maa sikkert ses i Belysning af de senere økonomiske Vilkaar for Tysklands Industri, naar — som det hævdes — Kartellverordnings Bestemmelser til Beskyttelse af Konsumenternes Interesser hidtil kun har haft ringe Betydning i Praxis, medens Hovedvægten ved Lovens Administration er lagt paa de Bestemmelser, der regulerer Karteldeltagernes indbyrdes Forhold og Forholdet til udenforstaaende Virksomheder. Loven menes hidtil at være haandhævet paa en formelt juridisk Maade og i Modstrid med sine Forudsætninger overvejende at have virket som en Beskyttelseslovgivning for Kartellerne („Kartellpolizei“). Lovens Bestemmelser er imidlertid ingenlunde eensidigt kartelbeskyttende; det er Gennemførelsen, der — i hvert Fald indtil 1926 — har været eensidig. Af Lovens Bestemmelser kan saaledes anføres, at Aftaler, der er skadelige for det økonomiske Liv eller for det almene Vel, af Rigsøkonomiministeren kan indbringes for en Karteldomstol,

¹⁾ Verordnugen gegen Missbrauch wirtschaftlichen Machtstellungen vom 2. November 1923.

²⁾ A. P. L. Gordon: The problem of trust and monopoly control. Nationaøkonomisk Tidsskrift LXVIII.

der kan erklære dem ugyldige, og at Boykotting kun maa iværksættes efter indhentet Samtykke fra Karteldomstolens Præsident. Lovens væsentligste Mangel synes at være, at den ikke instituerer et særligt Organ, der til Stadighed kan følge Udviklingen paa dette Omraade. En i 1926 nedsat Kommission har paabegyndt en omfattende Undersøgelse af de økonomiske Sammenslutningers Virksomhed i Tyskland.

Af de skandinaviske Lande fik Norge i 1926 en Trustlov. Allerede i 1913 søgtes der Bevilling til Nedsættelse af en Kommission til Undersøgelse af Spørgsmaalet om effektiv Kontrol med Trust- og Karteldannelser. Kommissionen, der blev nedsat i 1916, og som i 1919 fik Adgang til at kræve de fornødne Oplysninger, afgav i 1921 sin endelige Betænkning, hvori den tog Afstand fra et absolut Forbud mod økonomiske Sammenslutninger, men foreslog en meget streng Kontrol med saadanne. Efter at Statens Prisdirektorat i Tiden fra 1920 foreløbig havde virket som Tilsynsmyndighed paa dette Omraade og havde oprettet et Register over konkurrenceregulerende Sammenslutninger, gennemførtes der i 1926 en særlig Trustlov¹⁾, der — i hvert Fald i Formen — er den mest vidtgaaende, der findes. Ejendommeligt nok er de af Kommuner drevne offentlige Forsyningsvirksomheder (public utilities) undergivet Lovens Bestemmelser.

Tilsynsmyndighederne bestaar iflg. denne Lov af et Kontrolkontor, der har undersøgende Myndighed, og et Kontrolraad, der har besluttende Myndighed i de Sager, der forelægges det, men ikke har selvstændigt Initiativ; desuden oprettes der som Overinstans et Ankenævn for særlige Sager, og der kan oprettes særlige kommunale Kontrolnævn.

Grundlaget for Tilsynet dannes af et af Kontrolkontoret ført Register, hvortil Truster og Karteller m. v. efter nærmere Regler skal anmeldes. Selve Anmeldelserne er ikke tilgængelige for Offentligheden, men Kontoret skal publicere Oversigter over de indgaaede Anmeldelser, og det kan med Raadets Samtykke, bl. a. naar almene Hensyn kræver det, offentliggøre Indholdet. Større Aktieselskaber, der falder ind under Lovens Omraade, skal indsende deres Aarsregnskaber, og Kontrolmyndighederne kan af enhver kræve alle for deres Virksomhed fornødne Oplysninger om Priser, Omsætning og andre Forhold og har Ret

¹⁾ Lov av 12. Marts 1926 om kontrol med konkurrenceindskrænkninger og om prismisbruk. En af Norges Industriforbund foranstaltet Udgave indeholde udførlige Kommentarer, udarbejdet af Professor Ragnar Knoph.

til at granske Forretningsbøger og -papirer; Forklaringerne kan kræves afgivne for Retten. Ogsaa disse Forhold kan i givet Fald offentliggøres.

Ved Loven er det i Almindelighed forbudt under Erhvervsvirksomhed at tage eller kræve utilbørlige Priser eller Vederlag. Overfor Truster og Karteller, der tager urimelige Priser, kan Kontrolmyndighederne udstede prisregulerende Bestemmelser. Konkurrenceregulerende Sammenslutninger, der findes at udøve skadelig Indflydelse paa Pris-, Produktions- eller Omsætningsforhold i Indlandet, eller hvis Virkemaade maa anses for utilbørlig, kan af Raadet efter Kontorets Indstilling paa-bydes opløst.

Kartelaftaler kan kun træffes for et Aar ad Gangen. Ved Licitationer skal de bydende, der udtrykkelig eller stiltiende deltager i Aftaler om disse, oplyse dette i Tilbudet. Boykotting og Eksklusivaftaler er forbudt, naar de kan antages at ville skade almene Interesser eller virke utilbørligt overfor henholdsvis den boykottede og udenforstaaende. Discrimination, saavel med Hensyn til Priser som andre Forretningsvilkaar, kan forbydes, naar Konkurrencen derved utilbørlig indskrænkes eller vanskeliggøres, og Forskellen ikke skyldes Transportomkostninger eller Hensynet til forsvarlig Forretningsførelse iøvrigt.

Medens Norge saaledes er skredet til en positiv og detaljeret Trustlovgivning, befinder Spørgsmaalet sig i Sverige paa et mere forberedende eller overvejende Stadium, idet den svenske Trustlov af 1925¹⁾ alene giver Regeringen Ret til at foretage Undersøgelse af, hvilken Indvirkning saadanne Foretagender eller Sammenslutninger, som beskæftiger sig med Produktion eller Bearbejdning af Varer eller andre Fornødenheder, Handel, Bankvirksomhed, Forsikringsvirksomhed eller Transport, og som kan antages at være af monopolistisk Natur, udøver paa Pris- eller Omsætningsforhold i Indlandet. Undersøgelserne skal foretages enten af Embedsmænd eller af særlige sagkyndige, der udrustes med Myndighed til at kræve sig alle ønskede Oplysninger meddelt og har fuld Adgang til vedkommende Virksomheders Anlæg, Lokaler og Forretningsbøger. Der er med Hjemmel i denne Lov hidtil foretaget Undersøgelser af Mølleindustriens og Gærindustriens Forhold.

I Danmark blev Statsmagten gennem Den overordentlige Kommissions Arbejde med Pris- og Forsyningsspørgsmaal klar

¹⁾ Lag om undersökning angående monopolistiska företag och sammenslutningar av den 18 juni 1925.

over, at Prisdannelsen indenfor betydningsfulde Omraader af det økonomiske Liv var under bestemmende Indflydelse af Truster, Karteller og kartellignende Aftaler, der undertiden blot gav sig til Kende gennem en ensartet Handlemaade i Pris-spørgsmaal. I Loven om Ophævelse af Prisreguleringsbeføjelsen paalagde Rigsdagen Indenrigsministeren samtidig med denne Beføjelses Bortfald efter indhentet Indstilling fra Kommissionen at fremsætte Forslag til midlertidig Lov om „Tilsyn med saadanne enkelte eller sammensluttede Virksomheder indenfor Produktion og Omsætning, der er i Stand til at udøve en bestemmende Indflydelse paa Fastsættelse af Varepriser, og om de til Sikring af Forbrugernes Interesser nødvendige Foranstaltninger i Anledning af saadan Forretningsvirksomhed“. I Overensstemmelse hermed udarbejdede Kommissionen, der tidligere havde paabegyndt særlige Undersøgelser af Prisforholdene i visse Erhvervsgræne, hvor monopolagtig Prisdannelse maatte formodes at gøre sig gældende, et Lovforslag om Indførelse af en Tilsynsinstitution, der skulde undersøge Forholdene og paa Grundlag af sine Erfaringer stille Forslag om eventuelle Foranstaltninger. Dette Forslag, som var eenstemmigt indstillet af Kommissionen, blev i Rigsdagssamlingen 1919—20 vedtaget af Folketinget, men et af Landstinget nedsat Udvalg naede ikke at „tilendebringe sine Overvejelser“.

Verdenskrisen og Valutaforholdene rejste i de følgende Aar altoverskyggende økonomiske Problemer, hvortil kom, at der i en Aarrække efter Prisregulerings Ophør i store Kredse herskede en Mentalitet, der var afgjort kontrær overfor enhver Antydning af Statskontrol eller Indblanding i Erhvervslivets Forhold. Lovforslaget blev da ogsaa i en Aarrække forgæves indbragt i Folketinget.

Spørgsmaalet om Statsmagts Stilling til Truster og Karteller trænger sig nu paa, og det vil være omsonst at lade som om det ikke eksisterer. Det gælder da i første Række om at tilvejebringe det fornødne Materiale til Belysning af Trusters og Kartellers Virksomhed og Betydning for Prisdannelsen i det danske Samfund og dernæst at bringe de Midler i Anvendelse, der efter de foreliggende Tilfældes Art er bedst egnede til Beskyttelse af Almenheden mod utilbørlig Udnyttelse af økonomisk Magtstilling eller til Fremme af de Sider af de økonomiske Sæmmenslutningers Virksomhed, der maatte findes at tjene det almene Vel.